

Karl XII hade alla symtom på Aspergers syndrom:

Envishet, ett inrutat leverne och brist på medkänsla med andra

Mycket kring Karl XII har tett sig gåtfullt. Sannolikt var hans mycket speciella personlighet nyckeln till både hans exempelösa framgångar och hans fall. Hans okänslighet för andra människors behov och tänkesätt, liksom hans egna synnerligen strikta rutiner, bristande sociala samspel och besatthet av krigskonsten, gör att man får associationer till Aspergers syndrom.

BENGT LAGERKVIST

docent i pediatrik, f d överläkare, Folke Bernadottehemmet, Uppsala; nu verksam i Östeuropakommittén med att samordna svenskt hälsobistånd till Bosnien-Hercegovina (rheuro@algonet.se)

■ Mycket kring Karl XII har tett sig gåtfullt och oförklarligt, från tidig barndom till hans död vid 36 års ålder. Hans karaktär och uppträdande liknade inte några andra furstars i det dåtida Europa, och han kallas ofta en psykologisk gåta. Sannolikt var hans mycket speciella personlighet nyckeln till både hans exempelösa framgångar och hans fall. Som barn visade han särdrag som inte kan hänföras enbart till hans uppfostran som absolut enväldig över en av Europas stormakter och största krigshävar. Han tog i vuxen ålder beslut som ingen annan skulle ha gjort i samma situation, oftast trotsande sina rådgivare.

Hans okänslighet för andra människors behov och tänkesätt, liksom hans egna synnerligen strikta rutiner, bristande sociala samspel och besatthet av krigskonsten, gör att man får associationer till Aspergers syndrom.

Diagnostiseras oftast i barndomen

Aspergers syndrom diagnostiseras oftast i barndomen och hör till spektret av autistiska störningar [1-3]. Det har också kallats högfungerande autism. Förmodligen att inte kunna föreställa sig hur

andra människor känner och tänker är ett utmärkande drag, liksom sviktande förmåga till sociala kontakter. Omgivningens reaktioner möts med okänslighet eller överdrivenhet. Ofta föreligger ett extremt intresse, som tränger ut det mesta av annan verksamhet, och många lär in flera språk mycket grammatikaliskt korrekt. Språkförståelsen kan vara så konkret att uttryck som »på bättringsvägen« kan uppfattas som en gatuadress. Kroppsspråket är bristfälligt, och motorn är ofta klumpig.

En del personer med Aspergers syndrom är högt begåvade och kan trots sin smalspårighet bli framgångsrika yrkesmän, men bristen på sunt förnuft kan vara påtaglig och de lever ofta ett strängt inrutat liv. Behovet av fasta rutiner är utmärkande för diagnosen. Djupare relationer med det andra könet förekommer inte. Andra psykiatriska symtom, bl a depression, är vanliga.

Tillståndet är inte i någon högre grad behandlingsbart och beror sannolikt på en rubbad funktion av hjärnans signalsubstanser, men det finns också teorier om ärftliga inslag och hjärnskadors betydelse. Aspergers syndrom är betydligt vanligare hos män än hos kvinnor och förekommer idag i varierande svårighetsgrad hos cirka 5/1 000 personer. Många vuxna finner sig tillrätta i en hårt strukturerad tillvaro, odlar sitt specialintresse och har få sociala kontakter. Några kan hamna i brottslighet utan att riktigt inse att de skadar andra människor.

Passar in på Karl XII

Mycket av denna beskrivning passar in på Karl XII. Aspergers syndrom skulle kunna förklara hans märkliga karaktär och ge förståelse för hans leverne. Låt mig därför få ge några exempel från hans uppväxt och senare liv och till sist försöka sätta in dem i ett diagnostiskt sammanhang.

Fadern, en plikttrogen furste

Karls far, Karl XI, var bristfälligt utbildad och led av dyslexi men var ett organisatoriskt och politiskt geni [4]. Han var fascinerad av tiden som begrepp och antecknade ofta exakta klockslag för allt från dödsfall till eldsvådor, fredstraktater och snabba ritter. Han har karakteri-

Se även medicinsk kommentar i detta nummer.

serats som en viljestark, ordkarg, rättrådig, plikttrogen och arbetsam furste med allmän känslökyla, intresse för detaljer och motvilja mot lyx och överdåd [5], en beskrivning som passar lika bra in på äldste sonen Karl XII.

Fadern blev alltmer fäst vid sin danska drottning Ulrika Eleonora, sedan han kommit över de första årens blyghet. Bröllopet hölls i hast sent på kvällen på ett oansenligt slott i Halland, sedan 25-åringarna nyligen träffats för första gången. Brudgummen smet från bröllopsängen till regeringsbestyren redan vid fyratiden på morgonen. Deras äktenskap betecknas som lyckligt, och han var henne sannolikt obrottsligt trogen, en ovanlighet inom kungliga familjer vid den tiden. När hon låg på sin dödsbädd tog han personligen del i hennes vård.

Karl XI engagerade sig kraftfullt i äldste sonen Karls uppfostran. Under jakt, vilda ritter och när man mönstrade trupperna tycks far och son ha kommit varandra närmast, däremot inte i Karls studier, där sonen snart överglänste fadern. Karl XI sörjde djupt och isolerade sig i tre dagar när Karls tre yngre bröder alla dog år 1685, när Karl var 3 år. Den yngste sonen dog två år senare. Endast Karl, hans äldre syster Hedvig Sofia och den yngsta i den sjuhövdade barnskaran, Ulrika Eleonora d y, överlevde till vuxen ålder.

Karl XI dog 42 år gammal, efter en plågsam tid i pankreascancer med metastaser som brutit igenom till tjocktarmen. Kungen var en av de första som obducerades i landet, vilket skedde på hans eget initiativ [4]. En månad efter hans död brann Stockholms slott Tre Kronor ner till grunden, och den nu 14-årige, hemlöse och föräldralöse Karl fick med sina två systrar och sin svärmor hysa in sig i Kungshuset på Riddarholmen.

Modern var glad, livlig och skämtsam

Karls mor var en helt annan personlighet än faderns sträva uppenbarelse. Hon var glad, livlig och skämtsam med mildt sin-

Karl XII:s okänslighet för andra människors behov och tänkesätt, liksom hans egna synnerligen strikta rutiner, bristande sociala samspel och besatthet av krigskonsten för tankarna till Aspergers syndrom. Porträttet, signerat Axel Sparre i Bender 1715, är en kopia utförd av H Norberg. Privat ägo.

nelag och var högt älskad på slottet. Hon tog aldrig strid med sin dominerande svärmor Hedvig Eleonora och ägnade anmärkningsvärt mycket tid åt sina barn och åt välgörenhet i det tysta. Hon födde sju barn på åtta år. Hon var djupt from, liksom Karl XI, bad dagligen med barnen och gick tillsammans med dem i kyrkan. Måltiderna åt man gemensamt.

Efter det katastrofala året 1685, då tre söner dog och Karl haft mässlingen, uppträdde hon starkt överbeskyddande. Hon blev alltmer sjuklig efter sista dotterns födelse, bl a hade hon skelettsmärta, och hon tillbringade månader i sängen på Karlbergs slott utan säker diagnos. Så småningom tillstötte vattusot, och hon dog 36 år gammal, möjligen i tuberkulos. Karl var då nyss fyllda 11 år.

Karl XII ovanlig redan som litet barn

Karl XII föddes 1682 som andra barn i en normalförlossning på 1,5 timmar och var ovanlig redan som litet barn. Han uppfattades tidigt som svårhanterlig, mycket envis, gjorde många hyss och uppträdde självsjäldigt. Han fascinerades av de öppna ljuslågorna i slottet och fingrade ofta på dem. Trots att det flera

Figur 1. Den unge Karl tecknade bra, men klagade själv över att han ritade grovt och plumpade när han med bläck skulle fylla i blyertsritningar. Bilden, som finns på Riksarkivet, är hämtad ur Herman Lindqvists »Historien om Sverige. Storhet och fall«. Norstedts Förlag, Stockholm, 1995.

Jag önskar att jag
må en gång hafva
den lyckan att följa
min Pappa i fält
Carlberg den 10
Junii Anno 1689.
Carolus.

Figur 2. Vid 7 års ålder har Karl en driven handstil, men den är ojämn både i storlek och till typ. »Jag önskar att jag må en gång hava den lyckan att följa min pappa i fält«, skriver han. Faksimil ur prins Karls anteckningar hämtad ur Bengt Liljegrens »Karl XII. En biografi«. Historiska Media, Lund, 2000.

gångar tog eld i hans manschetter, även i hans hår, fortsatte han denna vana. Han kunde också ta sina instruktioner bokstavligt. Vid ett tillfälle hade han lovat barnsköterskan att sitta stilla på sin stol till dess hon kom tillbaka efter ett ärend. Modern kom under tiden för att hämta honom till kvällsgudstjänsten, men han vägrade röra sig förrän barnsköterskan återvänt [6]. Karl hade nog en lycklig barndom, trots många dödsfall i familjen och den stora brandkatastrofen. Han tillbringade ovanligt mycket tid med sina föräldrar jämfört med andra blivande furstar.

Karl var mycket läsbegåvad. När han var 4 år valde modern ut en lärare till honom efter att ha provat många lärdes förmåga att tas med den unge prinsen. Det blev professorn i retorik, adlad Nordenhielm, som Karl behöll i åtta år. Men moderns närvaro behövdes vid lektionerna för att Karl skulle lyda sin lärare.

Som 5-åring skrev han sin första mening och ett år senare sitt första brev till farfars kusin drottning Kristina i Rom [6]. Han tecknade bra (Figur 1) men klagade själv över att han ritade grovt och plumpade när han med bläck skulle fylla i blyertsritningar. Som 7-åring är hans handstil driven men ojämn både i storlek och till typ (Figur 2).

Började rida vid 4 års ålder

Grovmotoriskt var Karl säkert mer än normalt utvecklad, och han började rida vid 4 års ålder. När han var 8 år sköt han sin första hjort, när han var 11 sin första björn. Det finns uppgifter om att hans gång och hållning, som var lätt framåtböjd, stod i kontrast mot den majestätiska uppenbarelse han var till häst. Han var en skicklig fäktare och skytt. Han tyckte också om att dansa, vilket dock skedde »utan hänsyn till takt eller partner« enligt ett samtida vittnesmål. När Karl var 12 år red han med sin far på två och en halv timme från Södertälje till Stockholm och något senare till Uppsala på knappt fyra timmar.

Befästningskonst var Karls särskilda intresse, och han gjorde ritningar till små skansar, som sedan byggdes utanför Stockholm. Han undervisades i detta av CM Stuart, som sedan följde kungen i fält under många år. Karl omgav sig med få lärare, och senare rådgivare, och han behöll dem ofta under lång tid [5, 6].

Karl hade lätt för språk; i början av tonåren behärskade han tyska nästan lika väl som svenska, skrev och talade bra latin och läste klassikerna på både franska och latin. Han kunde också en del grekiska. Som de flesta tonårspojkar fascinerades han av hjältar, i synnerhet av Gustav II Adolf, Caesar och Alexander. På sina

Helt i strid med modet bar han aldrig peruk som vuxen, klippte sitt hår kort och kammade det bakåt med fingrarna. I offentliga sammanhang var han kylig, tillknäppt och fåordig. Hans närmaste i krigsledningen fick inte ta del av hans planer, vilket blev en av orsakerna till härens totala undergång efter Poltava.

fälttåg kom han senare att alltid bära med sig en bild av Gustav Adolf och en biografi i miniformat på latin över Alexander.

Hans minnesförmåga var anmärkningsvärt god. Under det polska fälttåget fick han ett meddelande i ett komplicerat sifferchiffer, men man hade inte nyckeln till hands. Det visade sig att han ensam i staben hade memorerat den. Han dechiffrerade meddelandet och krypterade felfritt ett svar. Han hade också ett anmärkningsvärt gott minne för personer och kunde när han besökte Gustav II Adolfs slagfält vid Lützen utan svårighet peka ut var truppen hade stått och hur de rört sig, något som han läst om cirka tio år tidigare [5-7].

Stark tro på sig själv

Socialt växte Karl upp nästan enbart med familjen, och den äldre system blev hans lekkamrat. Han blev mycket fäst vid både henne och den sex år yngre system, som blev de få personer till vilka han skrev personliga brev. Vid 7 års ålder fick han egen sängkammare. Han bemöttes överallt med en krypande underdånighet och utvecklade stor pondus. Han hade en synnerligen stark tro på sig själv och tog sällan råd av andra. Han var, liksom fadern, övertygad om att han var utvald av Gud att leda Sveriges öden. Diplomater vid hovet beskrev honom som halsstarrig och högfärdig. Han deltog sällan i det för övrigt ganska spar-

samma sociala livet på slottet, men hade säkert inte heller så mycket tid för detta. Vid 13 års ålder drabbades han av smittkoppor, som märkte hans ansikte för livet, vilket tycks ha berett honom en viss tillfredsställelse.

Efter faderns död deltog Karl i förmyndarregeringens sammanträden. Trots uppmaningar kunde han envist vägra att över huvud taget yttra sig när något beslut inte passade honom; han satt kvar vid sammanträdet i tjurig tystnad. När han sedan övertagit makten, vid 15 års ålder, och förde fram sin åsikt i någon fråga lyssnade han tåligt till motargumenten. Men han stod nästan alltid kvar vid sitt ursprungliga beslut med orden »Sådan är min vilja och därvid blir det« [6]. Hans karaktärsdaning sammanfattades av Voltaire med orden dygd, ära och gudsfruktan [8].

Manligt umgänge

När Karl nyligen bestigit tronen kom hans elva år äldre släkting hertig Fredrik av Holstein-Gottorp till hovet för att gifta sig med Karls storasyster. Då blev det liv i Kungshuset, och Karl fick manligt umgänge, något som han tidigare inte brytt sig om. Han älskade att testa gränser och tävla. Björnjakter ville han bedriva med hötjugar, påkar och nät i stället för med skjutvapen, och vid ett tillfälle kastade han sig i sjön från en båt utan att kunna simma [6].

Ynglingarna hertig Fredrik och kung Karl hetsade älg, björn och varg i Stockholms omgivning. De drack mycket och red skränande på natten i sporrsträck genom Stockholm och krossade fönsterutor. De tävlade i att med ett enda hugg slå huvudet av kalvar och getter, inomhus (!), och trakasserade våldsamt äldre militärer och rådgivare. Den unge kungen visade ingen som helst förståelse för omgivningens upprördhet och svarade en generalmajor som kritiserat honom att generalen fick gärna lämna Stockholm [6].

När Karl kom berusad till en måltid med sin farmor fick han en allvarlig uppsträckning. Då fyllde han en bägare, drack henne till och sade att han aldrig mer skulle dricka sig berusad. Han tycks ha hållit sitt löfte livet ut. I fält drack han dagligen både öl och vin, men alltid med mätta, och han sågs aldrig påstruken [6-8].

Slösaktig och generös

I tonåren var Karl sanslöst slösaktig med statskassan. Han tyckte också om att ge bort gåvor och var synnerligen frikostig. Däremot avskydde han att bli tackad och kunde arrangera gåvan så att han själv inte var tillgänglig för tack. Karl såg sig som en »stor« konung, »solid och rätt-

färdig«, som inte brydde sig om »okuniga människors mening« [6, 8].

Han åt oftast snabbt under tystnad. Kosthållet var ibland synnerligen enkelt, och han sågs ofta ta smör på brödet med tummen. När han ätit färdigt fick de övriga officerarna också bryta upp. I Bender utvecklades då bruket att de gick till en annan lokal och fortsatte sin måltid. Kungen kunde då ställa sig utanför ett fönster och titta in på dem i smyg. Blev han upptäckt gick han därifrån, men om man inte brydde sig om honom stod han kvar och tittade [6, 7].

Helt i strid med modet bar han aldrig peruk som vuxen, klippte sitt hår kort och kammade det bakåt med fingrarna. I offentliga sammanhang var han kylig, tillknäppt och färdig. Hans närmaste i krigsledningen fick inte ta del av hans planer, vilket blev en av orsakerna till härens totala undergång efter Poltava [4, 6, 7]. Trots att han förebrådde sig själv för detta i brev till systemen ändrade han aldrig denna vana att behålla allt för sig själv [4, 9]. Många, från stallknektar till diplomater, har vittnat om svårigheterna att läsa av hans sinnesstämning. Privat kunde Karl slå över i motsatsen till denna inbundenhet och gå till ytterligheter. I synnerhet i tonären kunde han slå till en diplomat, rycka peruken av en annan och spotta körsbärskärnor på tjänarna.

Karl och kvinnorna

Karl hade sannolikt aldrig någon älskarinna, inte ens under de vilda ungdomsåren [4-6]. I det var han raka motsatsen till vad som var brukligt vid hoven. Han avvisade bryskt alla frierier från furstehuset i Europa, ofta med nedsättande kommentarer om damerna i fråga. De kvinnor han brydde sig om var endast hans två systrar. När Karls syster och svåger bad om hjälp mot danskarna, som hade trängt in i Holstein-Gottorp, ställde han självklart upp. Utan att rådgöra med någon, utom svågern, beslutade han sig för att sända svensk trupp till hertigdömet. Vid 17 års ålder lämnade han därför Stockholm i hemlighet för att leda härtåget och kom aldrig tillbaka till huvudstaden.

Under sina arton år i fält träffade han få kvinnor och gav inte audiens ens till Aurora av Königsmarck, men accepterade sina officerares amorösa eskapader och fann nöje i deras skryt. Han deltog någon gång i fester. När den yngre systemen i brev besvor honom att gifta sig svarade han »Vigder vid soldathopen i lust och nöd«.

Han sade vid ett tillfälle att han skulle älska en kvinna för evigt och därför inte kunde binda sig, eftersom det skulle verka störande på krigsföringen [5]. Varken man eller kvinna kom honom nå-

Han hade viss humor men också i vuxen ålder fallenhet för okänsliga upptåg, som att rida omkull folk eller gifta bort sin dvärg mot dennes vilja

gonsin riktigt nära i en djupare vänskap, trots att många män följde honom i årtal och umgicks dagligen med honom under stora strapasor och i livsfara.

De militära strategierna väckte fruktan

Karl XII:s militära bana väckte en oerhörd uppmärksamhet och fruktan i hela Europa. Men även den kännetecknades av ett tämligen ensidigt, för att inte säga dumdrigt, tänkande, som till en början var enastående framgångsrikt men sedan katastrofalt. Tsar Peter i Ryssland och kungarna August II av Polen och Fredrik IV av Danmark bildade en trippellians med avsikt att kväsa gossekonungen Karl och bemäktiga sig svenska landområden. När angreppen inleddes förklarade Karl för Rådet i Stockholm »att aldrig föra ett orättvist krig, men inte avsluta ett rättvist krig förrän mina fiender förlorat det« [8]. Han visade ingen oro eller uppriktighet trots att Sverige stod inför ett trefrontskrig. Han kommenterade blott att han tänkte möta sina fiender en i sänder. Sin kusin och fiende August II föraktade han, men behandlade honom ändå vänligt vid deras få möten i samband med Augusts avsättning från den polska tronen. För tsar Peter, som han aldrig mötte, hyste han en viss beundran.

I stället för att möta danskarna i Holstein-Gottorp gick den svenska hären på Karls initiativ direkt mot Köpenhamn efter en vågad landstigning strax söder om Helsingör. Kungen var en av de första i land. Fredrik IV tvingades till en snabb fred för att rädda sin flotta och huvudstad, vilket kanske grämde Karl XII. Bara 40 år tidigare hade hans farfar varit lika nära att ta Köpenhamn söderifrån.

Karl vände sig i stället, trots den ankalkande vintern, mot tsar Peter i Ryssland, som belägrade den svenska staden Narva. Östersjön var vid denna tid nästan ett svenskt innanhav, och Sverige behärskade allt land runt Finska viken. Trots sina rådgivare och med dålig

försörjning och utrustning gick Karl med sina 10 000 hungriga och frystande soldater rakt mot den nedgrävda belägrande ryska hären på 40 000 man. Mot den fyrfaldiga övermakten vann han på några timmar en seger som gått till krigshistorien. Tsar Peter flydde kvällen före slaget, och Karl lyckades inte fänga honom.

Efter vinterkvarteret gick Karl oväntat mot söder och anföll August II. Hären lyckades med den svåra flodövergången vid Riga och besegrade den sachsiska armén på andra sidan. Kungen var en av de första i land. Han gick nu rakt mot kung August och beslöt avsätta honom från den polska tronen. Trots många motgångar och det faktum att tsar Peter återtog Narva och började bygga S:t Petersburg på svensk mark höll Karl fast vid sin idé. De svenska rådgivarna var förvildade när många fredsambud avvisades blankt av Karl. Det politiska läget var komplicerat; allt talade för att han borde gå mot tsar Peter i stället och återta de svenska besittningar som nu intagits av ryssarna. Men Karl hade bestämt sig för att först avsätta August, och därvid fick det bli.

Karl följde den plan han uttalat redan före Narva och tog ringa hänsyn till hur de politiska förhållandena förändrades. Det tog sex år, men 1706 blev August avsatt från den polska tronen. Nu vände sig Karl mot Ryssland och tågade mot Moskva. Det gick till en början bra, men sedan kom det förödande nederlaget i juni 1709 vid Poltava, som i stort sett utplånade den svenska hären. Nu fick Karl fly för sitt liv.

Drabbades av depression

Under vistelsen i Bender drabbades Karl sannolikt av en depression, som för lång tid passiviserade honom. I elva månader i sträck låg han till sängs, ofta klädd i full uniform, utan att man kunde spåra några yttre sjukdomssymtom. Han åt i sänggen och tog emot sina officerare i liggande ställning. Det var där han spelade mycket schack, med en taktik som liknade hans militärstrategiska tänkande.

Karl misslyckades med att få med sig turkarna mot tsar Peter, en idé han höll fast vid i fem års tid. Uppbrottet blev till slut häftigt, och efter en tvåveckors ritt inkognito genom Europa flydde han via Stralsund till Sverige och Lund. Under ritten tog han sig namnet Peter Frisk, dvs sin besegrades förnamn. I Lund startade han ett misslyckat fälttåg mot Norge. Han gav dock inte upp idén, och drygt två år senare gick han på nytt rakt mot den norska huvudstaden, vilket blev hans död.

Vid praktiskt taget samtliga fältslag var den svenska armén numerärt betyd-

ligt underlägsen sina fiender. Karl bekymrade sig inte, hade alltid ett jämnt humör utan utbrott eller ängslan och en synnerligen optimistisk läggning. Efter det totala nederlaget vid Poltava skrev han – verklighetsfrämmande – till sin syster att man haft »vissa svårigheter«, som snart skulle vara överstånna. Men han hade ingen armé kvar!

Inrutat leverne

Karl satte upp stränga regler för sitt leverne, regler som han lade ner stor energi på att följa. Det blev särskilt tydligt under hans långa liv i fält. Han klädde sig under arton år i samma enkla uniform utan gradbeteckningar, även i högtidliga sammanhang som fredsförhandlingar och fester. Uniformen bytte han regelbundet var fjortonde dag. Han deltog alltid i bön två gånger om dagen i lägren, sov i allmänhet sex timmar per natt och steg upp vid tretiden. Hans favoritsysselsättning var att mönstra trupperna praktiskt taget varje dag och han prioriterade dessa ridturer framför att svara på brev från Rådet i Stockholm eller förfrågningar från sina generaler.

Han engagerade sig starkt i detaljer: deltog personligen i att mäta hästarnas mankhöjd, utarbeta nya exercisrutiner, döma korpraler för lydnadsbrott, rita nya standarder m m. Den enorma logistiken inför fälttåget mot Norge höll han själv i huvudet [4, 9]. Inte ens hans närmaste medarbetare visste vart armén var på väg när de bröt upp från ett läger. Han var alltid ytterst förtegen om sina planer, ett arbetsätt han behöll genom åren trots de nackdelar det innebar för krigföringen.

När Karl talade med en person stod han ofta mycket nära och tog tag i en knapp på samtalspartnern. Den snurrade han sedan mellan fingrarna tills den lossnade. Hovpredikanten irriterade sig på detta kungliga bruk och lät sy fast sina knappar extra starkt, vilket roade kungen. Han hade viss humor men också i vuxen ålder fallenhet för okänsliga uppåtåg, som att rida omkull folk eller gifta bort sin dvärg mot dennes vilja [9].

Obekymrad om döden

Karl tycks ha varit fullkomligt obekymrad om döden för egen del. Han sårades flera gånger, fick hästen över sig och bröt lärbenet, gick igenom isen i strömmande vatten, ryckte fram i täten vid många anfall, innestängdes i brinnande byggnader men klarade sig alltid [6, 7, 9]. Hans kommentar var oftast densamma: »lappri, lappri, det skadar intet«. Han red ensam eller med liten eskort långt inne på fientligt område och bar sig alltså rent dumdrigt åt. Det var som om han inte förstod de faror han utsatte sig själv och andra för.

Han tycks ha haft nedsatt smärtkänslighet och uthärdade plågsamma operationer och omläggningar utan besvär, t ex när ett mellanfotsben plockades ur hans fot efter skadan han fick vid Poltava [7]. Han red innan den tidigare lärbensfrakturen var stabil. Den felläkte och gav honom en bestående hälsa [6].

Han visade oftast liten medkänsla med dem som dog och deras efterlevande och kunde uppträda ytterst grymt när han lät skjuta ihjäl hundratals fångar eller bränna inne kvinnor och tortera barn. När hertig Fredrik, hans vilde kamrat och svåger från ungdomsåren, sköts till döds skrev han några konventionella rader om detta till sin syster Hedvig Sofia, som alltså var Fredriks maka. Men även motsatsen förekom. Själv råkade han vådaskjuta en officer till döds och fastade sedan denna årsdag till minne av kamraten resten av livet, dvs i sjutton år. När han i Turkiet fick meddelande om systern Hedvig Sofias död stängde han in sig i sitt tält i tre dagar och gick inte att komma i kontakt med.

Hade Karl XII Aspergers syndrom?

Några diagnostiska kriterier som bör vara uppfyllda vid Aspergers syndrom är brist på social eller emotionell ömsesidighet, oförmåga att etablera kamratrelationer adekvata för utvecklingsnivån och brist på spontan vilja att dela glädje, intressen eller aktiviteter med andra. Ytterligare kriterier är fixering vid begränsade intressen, rutiner och ritualer samt stereotypa och upprepade motoriska manér.

Dessa kriterier passar väl in på samtliga beskrivningar av kungen. Hans unika ställning, fostran och hans upplevelse av sig själv förklarar en del, men inte allt.

Men hur bedöma en enväldig konung som ansåg sig föra ett rättfärdigt krig mot orättfärdiga, med Gud som sin skyddande vapendragare?

Christoffer Gillberg skriver [3]: »Asperger-människans uthållighet, noggrannhet, goda konkreta begåvning, förmåga att skärma av och att inte på samma sätt som andra bekymra sig över kommentarer, ifrågasättanden och kritik från utomstående kan ses som en fördel, kanske till och med en förutsättning för vissa former av nyskapande.«

Orden kan stå som en karakteristik av Karl XII och hans krigskonst, som tsar Peter mästertligt efterliknade [10]. Om Karl XII hade sökt vård i vårt neuropsykiatriska tidevarv, t ex för sin oförmåga att relatera till kvinnor, är jag övertygad om att han av en skicklig psykiater fått diagnosen Aspergers syndrom .

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. American Psychiatric Association. Mini-D IV. Diagnostiska kriterier enligt DSM-IV. Danderyd: Pilgrim Press; 1995.
2. Frith U, editor. Autism och Aspergers syndrom. Stockholm: Liber; 1998.
3. Gillberg C. Barn, ungdomar och vuxna med Asperger syndrom. Stockholm: Cura; 1997.
4. Florén A, Dahlgren S, Lindegren J. Kungar och krigare. Stockholm: Atlantis; 1992.
5. Grauers S. Karl XII:s personlighet. Forsök till en analys. Stockholm: Karolinska Förbundets årsbok; 1969.
6. Liljegren B. Karl XII. En biografi. Lund: Historiska Media; 1999.
7. Bengtsson FG. Karl XII:s levnad. Från Altranstätt till Fredrikshall. Stockholm: Norstedt; 2001.
8. von Proschwitz G. Voltaire. Carl XII:s historia. Stockholm: Norstedts; 1997.
9. Liljegren B. Karl XII i Lund. När Sverige styrdes från Skåne. Lund: Historiska Media; 1999.
10. Massie RK. Peter den store. Hans liv och värld. Stockholm: Bonniers; 1986.